

VŠB - Technická univerzita Ostrava

Fakulta elektrotechniky a informatiky

Katedra měřicí a řídicí techniky

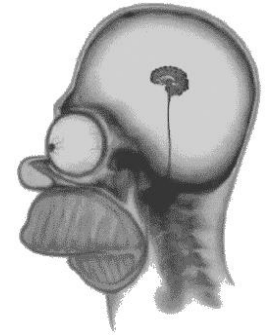
Ultrasonografie

Martin Imramovský

Lékařské diagnostické přístroje

Ultrasonografie

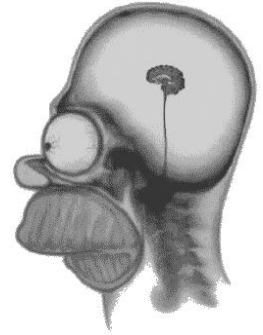
Tématické členění přednášky

- Fyzikální podstata ultrazvuku
- Interakce ultrazvuku s tkání
- Generování ultrazvukového vlnění
- Úvod do ultrasonografie
- Ultrasonografická zobrazení
- Architektura ultrasonografu

Fyzikální podstata ultrazvuku

Ultrazvukové vlnění

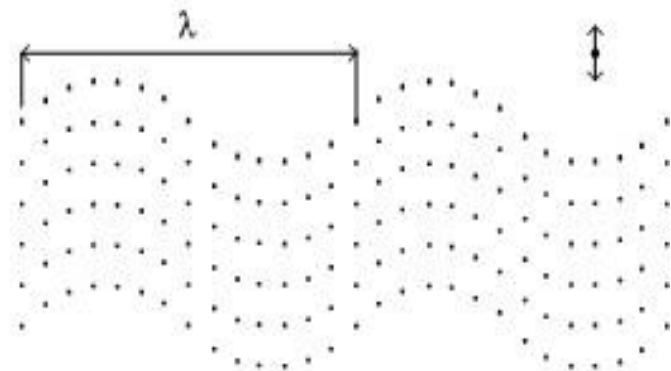
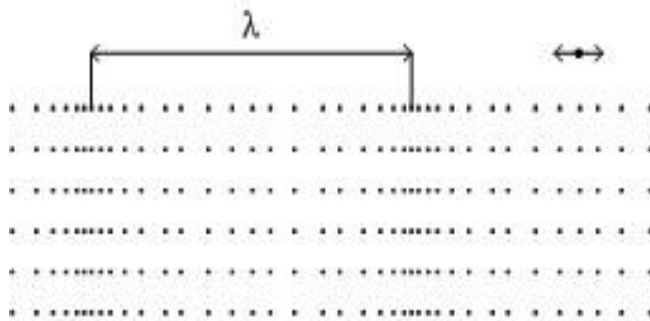
Ultrazvukové vlnění :

- akustické, tj. mechanické vlnění (20 kHz - 1 GHz)
- šíří se prostředím rozkmitáváním částic kolem rovnovážné polohy

V kapalinách a plynech se může šířit pouze podélné vlnění, v pevných látkách navíc i příčné vlnění.

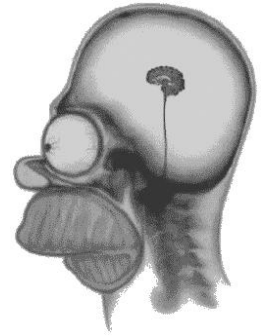
Vlnová délka... vzdálenost mezi dvěma sousedními částicemi kmitajícími se stejnou fází.

$$\lambda = \frac{c}{f} \quad [\text{m}; \text{m} \cdot \text{s}^{-1}, \text{Hz}]$$

Fyzikální podstata ultrazvuku

Základní akustické parametry prostředí

Rychlost šíření ultrazvukového vlnění c :

- je závislá na teplotě a fyzikálních vlastnostech prostředí
- v homogenním prostředí je konstantní
- nejpomaleji se ultrazvuk šíří v plynech, rychleji v kapalinách, nejrychleji v pevných látkách.

$$c = \sqrt{\frac{E}{\rho}} \quad [\text{m} \cdot \text{s}; \text{Pa}, \text{kg} \cdot \text{m}^{-3}]$$

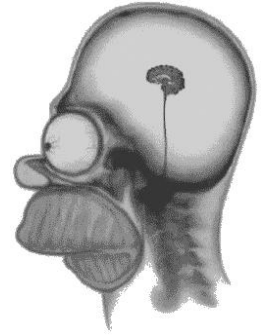
Činitel absorpce α :

- je souhrnným vyjádřením energetických ztrát, způsobených absorpcí, rozptylem, ohybem, lomem a odrazem
- je obecně kmitočtově závislý, udáván v jednotkách $\text{dB} \cdot \text{m}^{-1} \cdot \text{MHz}^{-1}$

Při absorpci se mechanická energie kmitajících částic mění v tepelnou důsledkem tření.

Fyzikální podstata ultrazvuku

Základní akustické veličiny

Akustický tlak p :

- důsledek šíření ultrazvukového vlnění prostředím, vznikají střídající se zhuštění a zředění
- střídavý tlak, superponovaný na barometrický, resp. hydrostatický tlak

Intenzita vlnění I :

- množství akustické energie, procházející jednotkovou plochou
- při šíření ultrazvukové vlny klesá se vzdáleností, tzv. útlum

V homogenním, izotropním prostředí lze vypočítat intenzitu ve vzdálenosti x od počátku, známe-li intenzitu v počátku a činitel absorpce :

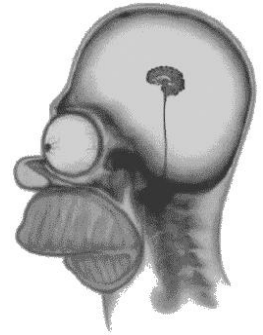
$$I_x = I_0 \cdot e^{-2 \cdot \alpha \cdot x} \quad [\text{W} \cdot \text{m}^{-2}; \text{W} \cdot \text{m}^{-2}, \text{dB} \cdot \text{m}^{-1}, \text{m}]$$

Další akustické veličiny :

- akustická rychlost v , akustická výchylka u , akustický výkon P , hustota ultrazvukové energie w

Interakce ultrazvuku s tkání

Pasivní a aktivní interakce

Interakcí nazýváme vzájemné ovlivňování na tkáň působícího vlnění a tkáně.

Pasivní interakce :

- živá tkáň svými fyzikálními vlastnostmi mění charakter ultrazvukového vlnění, především jeho amplitudu a fázi
- změny lze zaznamenat, zpracovat a vyhodnotit tak, že mohou poskytovat informaci o akustických vlastnostech tkáně a tím nepřímo i o její anatomické struktuře

Aktivní interakce :

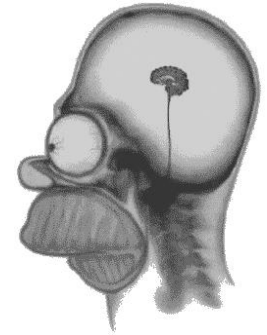
- tkání pohlcená ultrazvuková energie vyvolá změny tkáně
- primární účinky jsou dány působením mechanické energie vlnění
- tepelná energie způsobuje sekundární účinky

Působení ultrazvuku je kvalitativně i kvantitativně závislé na :

- intenzitě, frekvenci vlnění a délce jeho působení
- citlivosti, teplotě a prokrvení tkáně

Interakce ultrazvuku s tkání

Šíření ultrazvukového vlnění tkání

Akustické vlastnosti tkáně jsou ovlivněny její mikroskopickou i makroskopickou nehomogenitou.

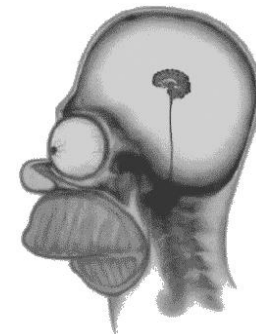
Rychlost šíření ultrazvuku je u měkkých tkání $1450 \div 1650 \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$. Výrazně nižší rychlostí se ultrazvukové vlnění šíří v plicích, výrazně vyšší v kostech.

Hodnota činitele absorpce je u měkkých tkání $0.5 \div 3.5 \text{ dB}\cdot\text{cm}^{-1}\cdot\text{MHz}^{-1}$. Jeho závislost na frekvenci je obecně nelineární. Útlum patologicky změněné tkáně je většinou vyšší než útlum tkáně zdravé.

prostředí (37°C)	rychlost šíření $c \text{ [m}\cdot\text{s}^{-1}]$	činitel absorpce $\alpha \text{ [dB}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{MHz}^{-1}]$	% UZ prošlého vrstvou 1 cm
vzduch	330		6.3
tuk	1450	60	86
voda	1540		100
mozek	1541	90	82
krev	1570	17	96
svaly	1585	12	80
lebeční kost	2700	1300	5.0

Interakce ultrazvuku s tkání

Intenzity ultrazvuku využívané v lék. diagnostice

Základní předpoklad :

- ve frekvenčním pásmu 1÷20 MHz nevyvolávají intenzity ultrazvuku nižší než $0,1 \text{ W.cm}^{-1}$ žádné podstatné změny lidské tkáně

Mechanický index MI :

- standardní ukazatel ultrazvukového výkonu dle FDA
- podíl vrcholové hodnoty akustického tlaku k druhé odmocnině frekvence
- nabývá hodnot 0÷2

typ tkáně	$MI_{\max}$
periferní cévy	1.9
srdce	1.9
oko	0.2
fetus	1.9

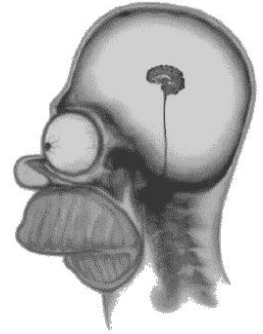
Tepelný index TI :

- doporučený ukazatel ultrazvukového výkonu
- celkový výkon, normovaný energií, která by zvýšila teplotu tkáně o 1°C
- rozlišujeme kostní tepelný index TI_b a tepelný index měkkých tkání TI_s
- nabývá hodnot 0.1÷4

Generování uzv. vlnění

Piezoelektrický jev, piezoměniče

Teoreticky :

- jakýmkoliv vhodným postupem, který v použitém materiálu vyvolá elastickou deformaci

Prakticky :

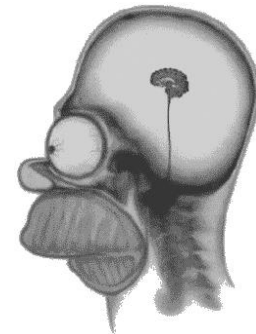
- piezoelektrické měniče - přímý a nepřímý piezoelektrický jev

Využívané materiály :

- polykrystalická keramická piezoelektrika, $\text{Pb}(\text{Zr},\text{Ti})\text{O}_3$ (PZT), konstrukce konvenčních sond
- feroelektrické polymerové fólie, polyvinyliden difluorid = PVDF, pro katetrizační sondy (až 500 MHz)

Úvod do ultrasonografie

Možnosti ultrasonografie

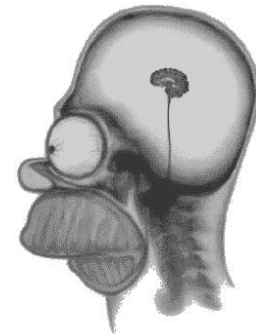

Moderní ultrasonografy nabízejí tyto diagnostické modality :

- zobrazení anatomické struktury tkání v reálném čase (A, B, 3D)
- měření rozměrů anatomických struktur
- hodnocení složení tkání (tzv. ultrazvuková denzitometrie)
- záznam a vyhodnocení pohybu tkání
- diagnostiku parametrů krevního řečiště (CW, PW, CFM, CDE)
- katetrizační vyšetření krevního řečiště
- provádění ergometrických testů
- ultrasonografické navádění biopsie

Úvod do ultrasonografie

Výhody, klinické využití

Proti dalším dvěma běžně rozšířeným zobrazovacím metodám, výpočetní tomografii (CT) a magnetické rezonanci (MRI) má ultrasonografie řadu výhod :

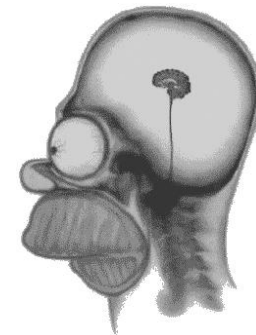
- pacient není při vyšetření vystaven účinku nebezpečného záření
- po dobu vyšetření je lékař v blízkém kontaktu s pacientem
- není nutná zvláštní příprava nemocného před vyšetřením
- pořizovací a provozní náklady jsou u ultrasonografů mnohem nižší

Lékařské obory, využívající ultrasonografii :

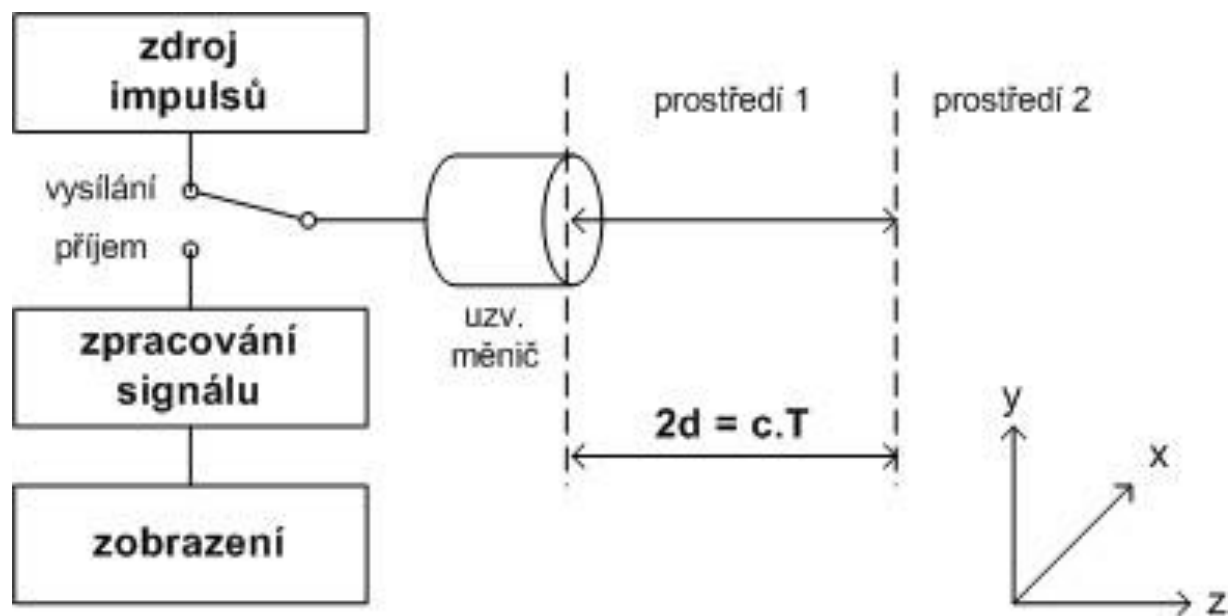
- kardiologie, angiologie, porodnictví, gynekologie atd.

Úvod do ultrasonografie

Základní princip ultrasonografického zobrazování

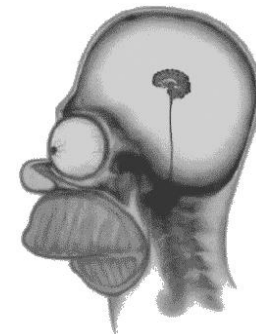

Vzdálenost, kterou vlna urazí od sondy k rozhraní a zpět, lze stanovit ze změřeného času, který uběhl mezi vysláním impulsu a přijetím echa náležejícího danému rozhraní.

Úvod do ultrasonografie

Základní princip ultrasonografického zobrazování

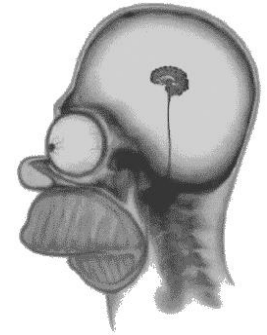

Bereme v úvahu následující zjednodušení :

- ultrazvukové vlnění se tkání šíří přímo, nejkratší možnou cestou
- ultrazvukový svazek je nekonečně tenký
- rychlost šíření ultrazvuku tkání je konstantní, známá
- přijaté echo vzniklo odrazem naposledy vyslaného impulsu
- amplituda vlnění klesá exponenciálně s uraženou vzdáleností

Ultrasonografická zobrazení

Základní rozdělení

Zobrazovací módy :

- jednorozměrné zobrazení (mód A)
- dvourozměrné zobrazení (mód B)
- trojrozměrné zobrazení
- zobrazení time-motion (mód M, TM)
- spektrální záznam
- barevné mapování průtoku (CFM)
- barevné zobrazení energie (CDE)

Zobrazení v čase :

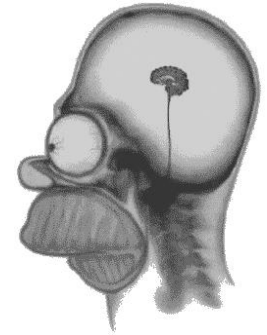
- statické zobrazení
- dynamické zobrazení (v reálném čase)

Geometrie zobrazení

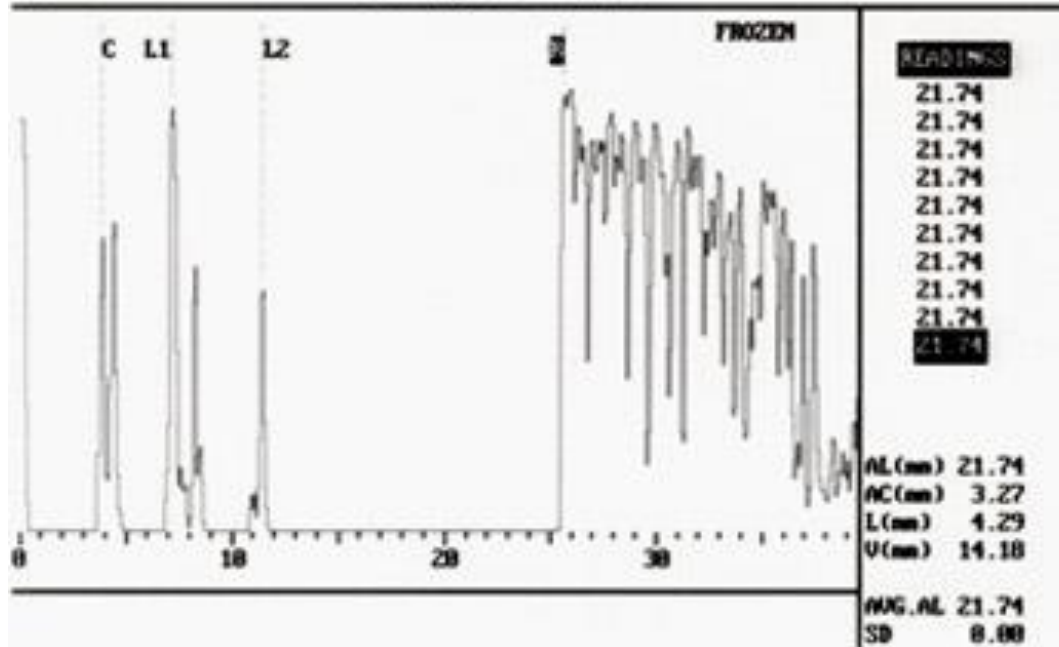
- lineární geometrie
- sektorová geometrie

Ultrasonografická zobrazení

Jednorozměrné (mód A)

Patient: Clinic: E WALLEY OPH 12/18/00
Patient ID: K7954 Setting: IMMERSION 1 Gain: 64 04:23:40 PM
Eye: OS-LEFT Operator: RAYY Depth: 4.0
Type: Phakic Freeze: Automatic Vel AC: 1532 L: 1532 U: 1532
K1: --,-- Save: Manual
K2: --,-- Technique: Immersion

Zobrazení A :

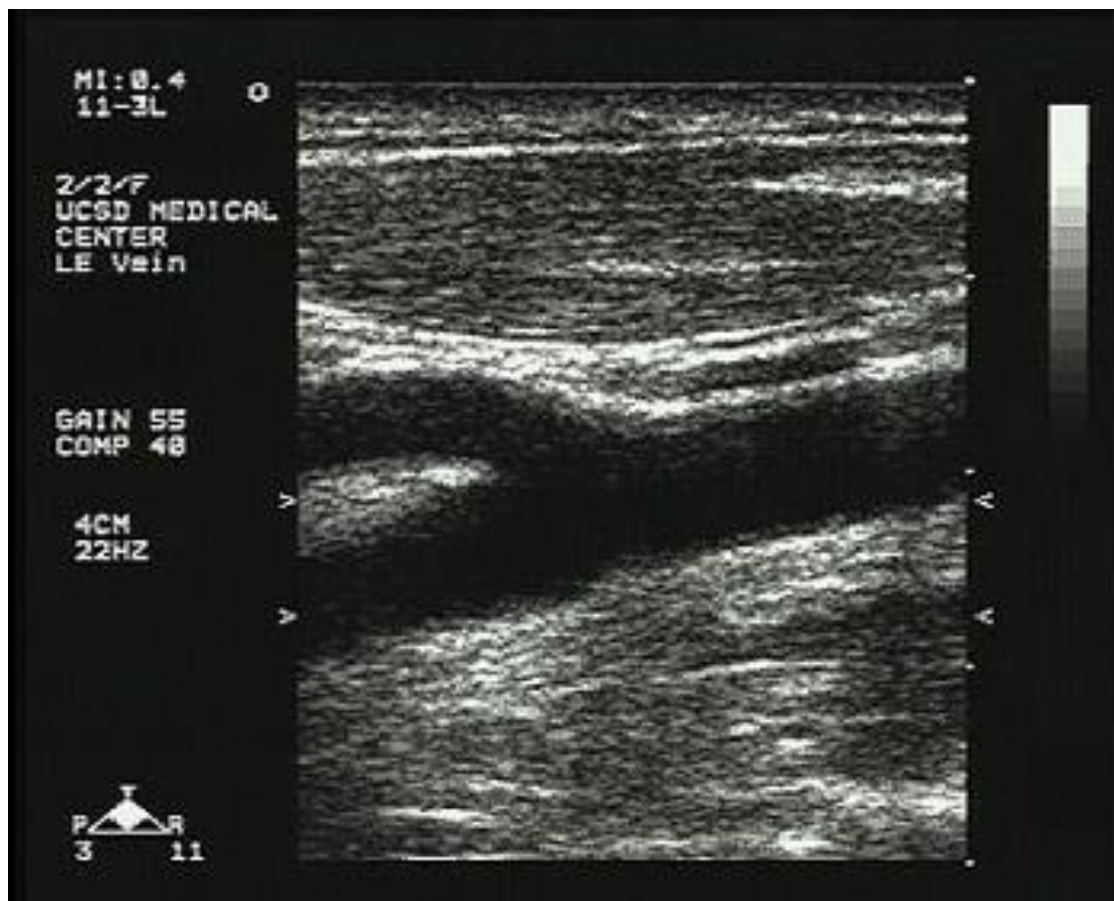
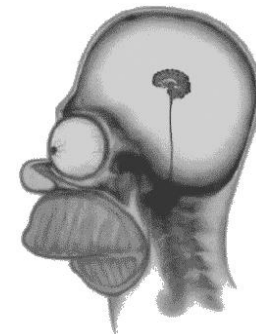
- informace o anatomické struktuře tkáně je reprezentována pouze jedinou křivkou
- vzdálenost výchylek křivky je úměrná skutečným vzdálenostem rozhraní v tkáni
- využívá pouze jediného ultrazvukového měniče

Využití :

- okrajové (oftalmologie, biometrie oka apod.)

Ultrasonografická zobrazení

Dvourozměrné (mód B), obdélníková geometrie

Zobrazení B :

- poskytuje řez tkání
- amplituda ech je kódována do šedé škály

Lineární geometrie :

- vyšetřovaná oblast má tvar obdélníku
- zviditelnění oblasti blízké sondě

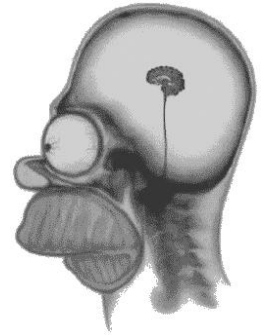
Využití :

- v klinické praxi běžně používané zobrazení

Ultrasonografická zobrazení

Dvourozměrné (mód B), sektorová geometrie

Zobrazení B :

- poskytuje řez tkání
- amplituda ech je kódována do šedé škály

Sektorová geometrie :

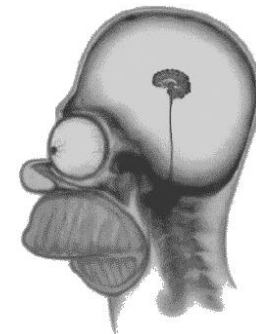
- možnost snímání z malé plochy
- deformace obrazu
- relativní hustota bodů na řádku klesá se vzdáleností od sondy

Využití :

- v klinické praxi běžně používané zobrazení, nejvíce rozšířené, perspektivní

Ultrasonografická zobrazení

Trojrozměrné (3D)

Zobrazení 3D :

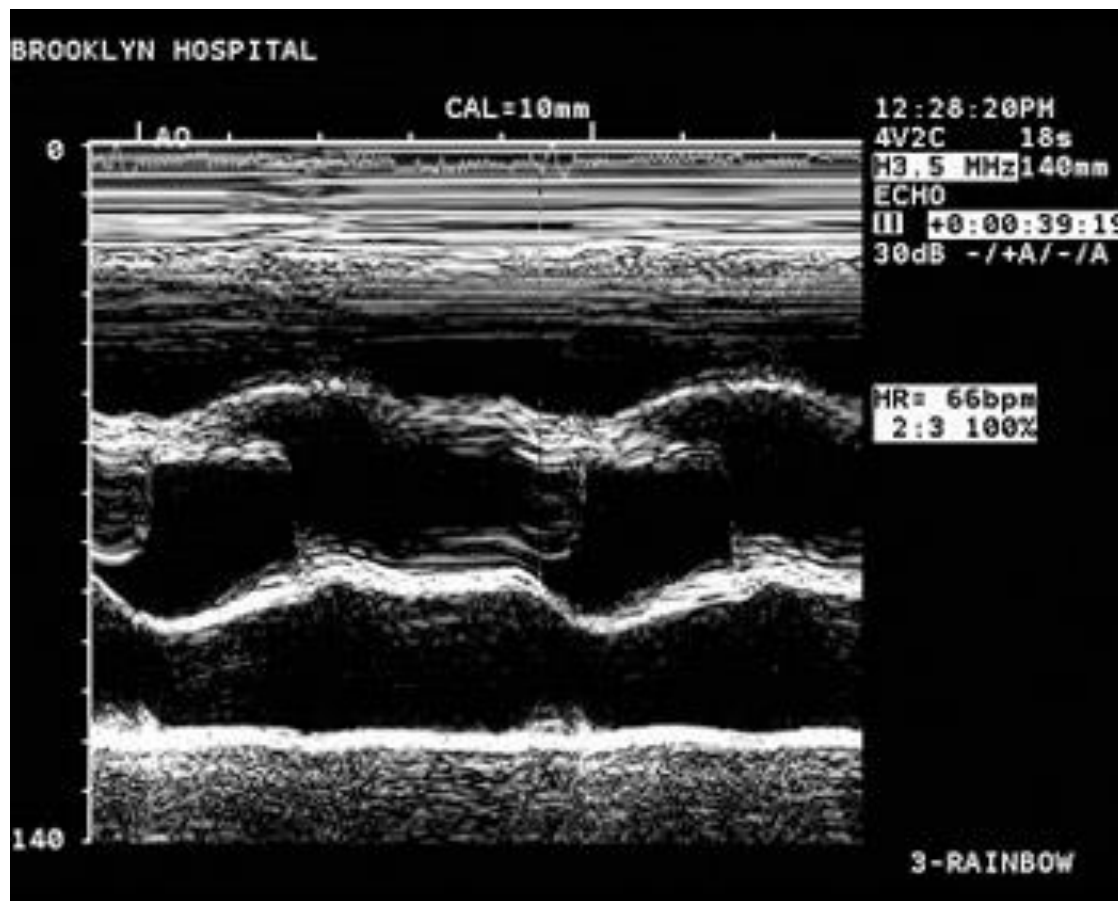
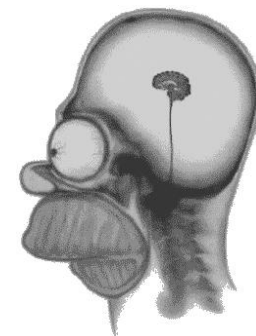
- výsledný 3D obraz je vypočítán ze série nasnímaných 2D řezů
- většinou sektorová geometrie

Využití :

- spíše doplňkové
- v klinické praxi zatím není zcela rozšířeno

Ultrasonografická zobrazení

Zobrazení time-motion (mód TM)

Zobrazení TM :

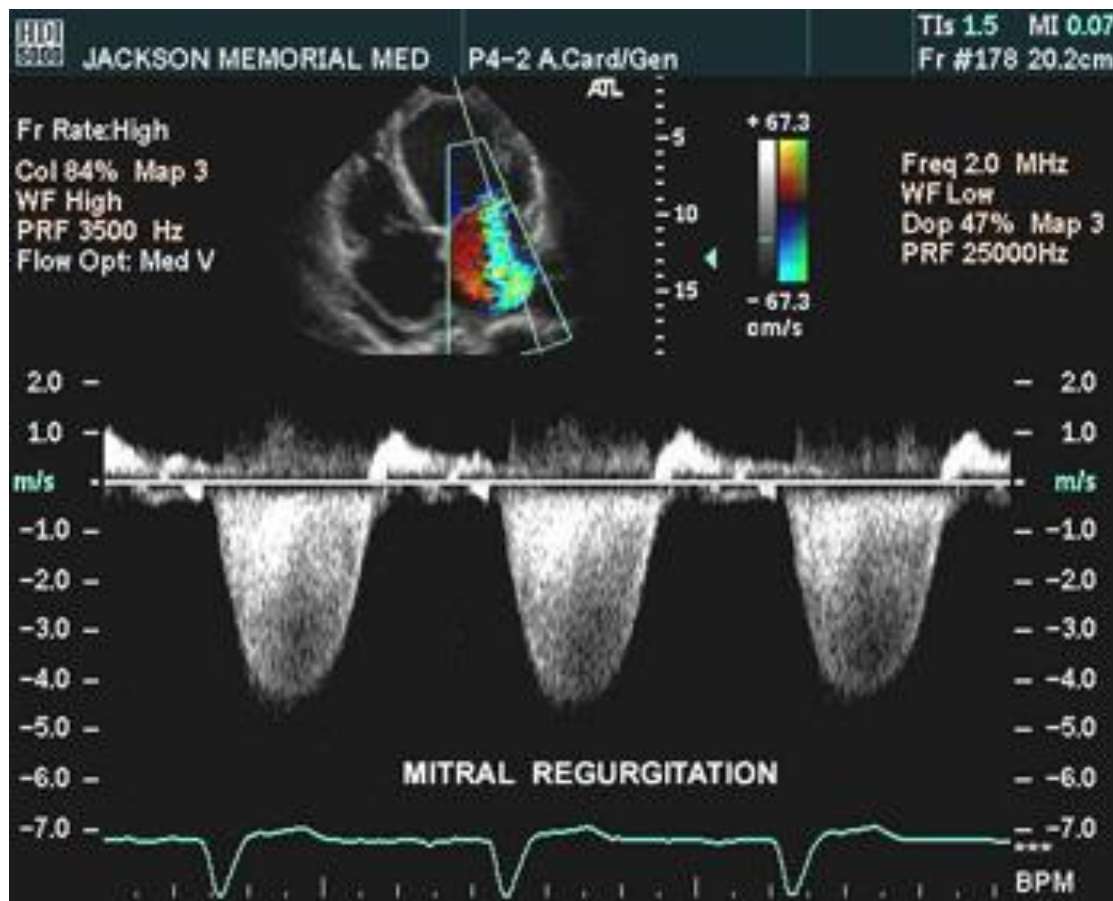
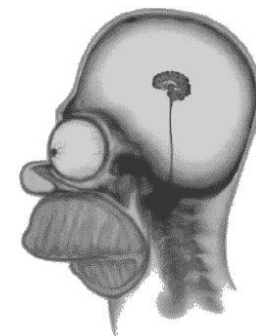
- umožňuje sledování rozsahu a rychlosti pohybu tkáňových struktur
- sledujeme změnu pozice echa v čase, odpovídající změnám polohy sledovaných pohybujících se struktur
- často doplněno synchronizovaným záznamem EKG křivky

Využití :

- v kardiologii je standardním vyšetřením

Ultrasonografická zobrazení

Spektrální záznam

Spektrální záznam :

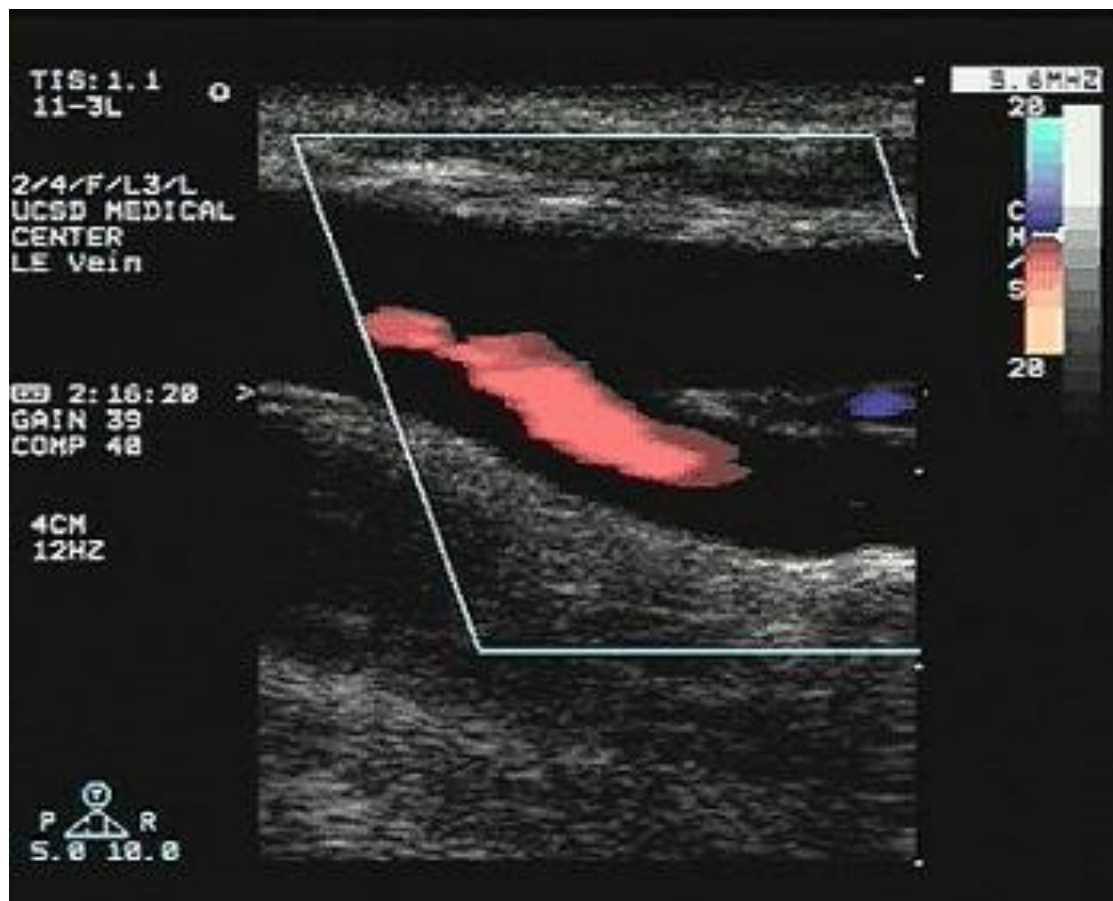
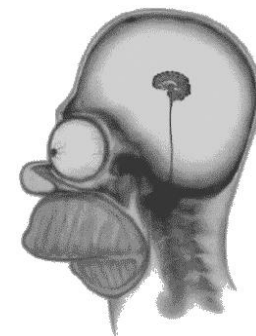
- zobrazení spektra rychlostní krevního toku
- využití odrazu ultrazvuku od pohybujících se krevních částic
- využití Dopplerova jevu, resp. frekvenčního posunu odraženého signálu

Využití :

- parametry průtokové křivky lze kvantifikovat, následně diagnostikovat stav krevního řečiště v daném místě

Ultrasonografická zobrazení

Barevné mapování průtoku (CFM)

Zobrazení CFM :

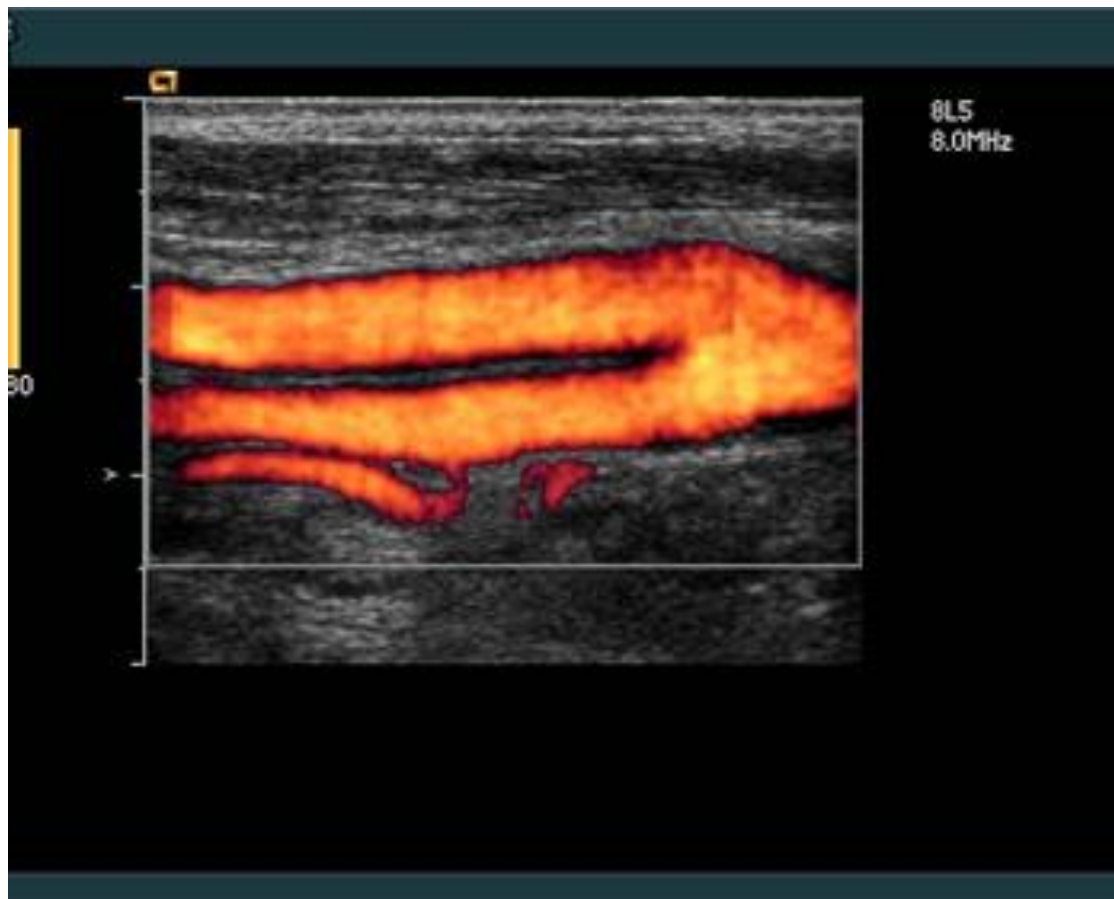
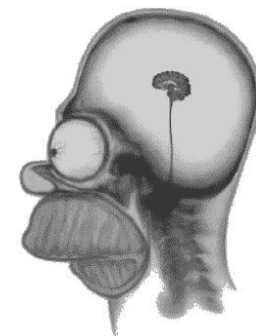
- podkladem je 2D řez tkání v šedé škále
- červenou barevnou škálou je kódován dopředný tok, modrou škálou zpětný tok, zelenou rozdíl mezi nimi (tzv. variance)

Využití :

- orientační posouzení stavu krevního řečiště
- pro navádění před sejmutím spektrálního záznamu

Ultrasonografická zobrazení

Barevné mapování energie (CDE)

Zobrazení CDE :

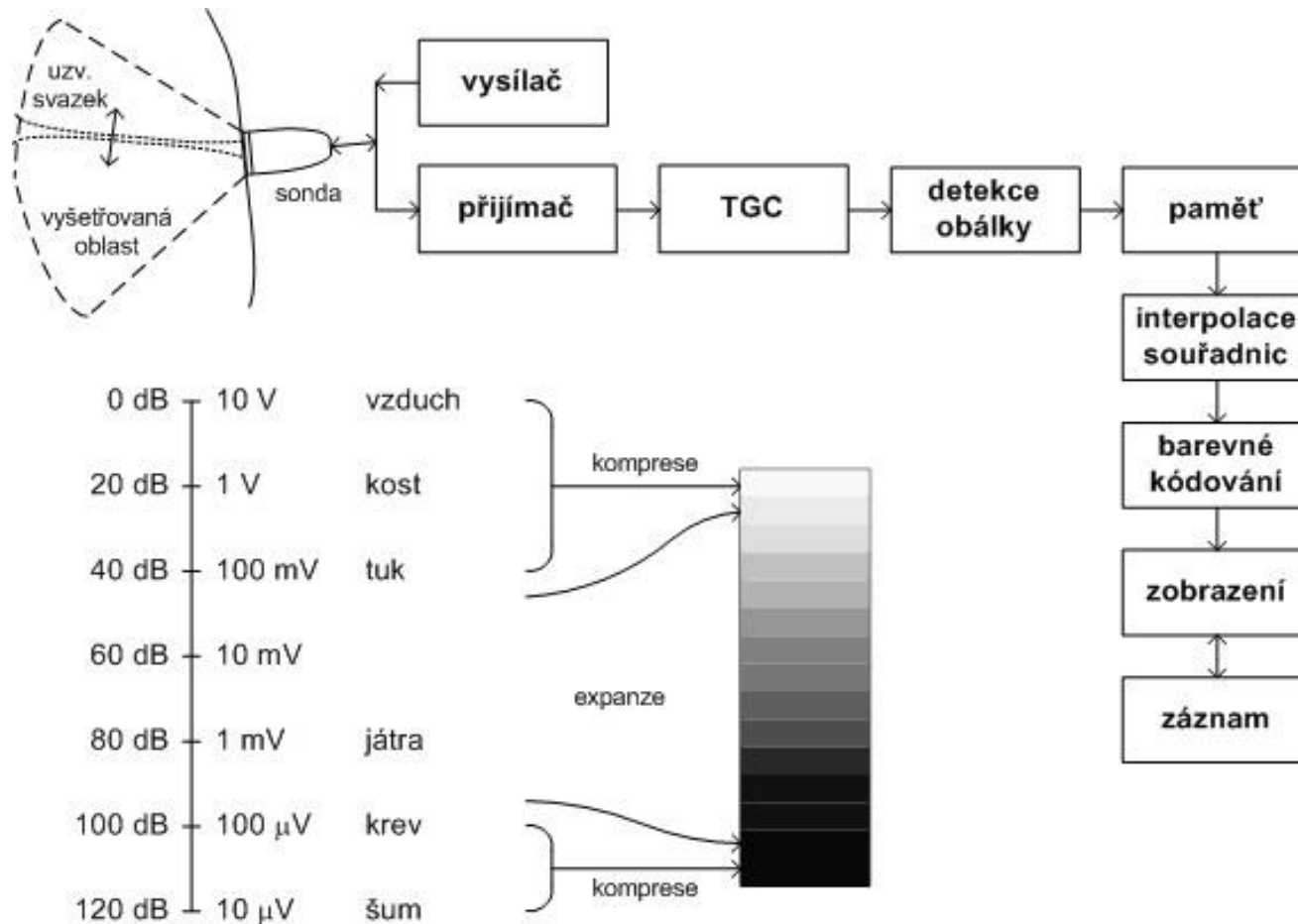
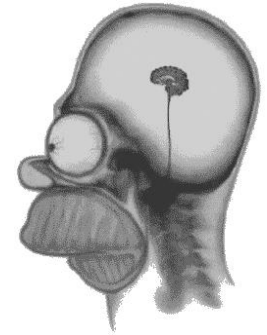
- podkladem je 2D řez tkání v šedé škále
- zvláštní barevnou škálou je kódována energie signálu, odraženého na pohybujících se krevních částicích
- ztrácíme směrovou informaci o krevním toku

Využití :

- zobrazování malých cév s pomalým tokem

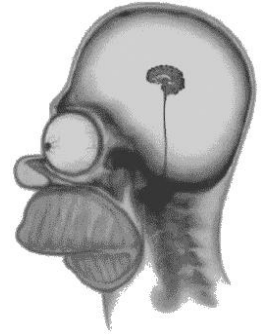
Architektura ultrasonografu

Blokové schéma ultrasonografu

Architektura ultrasonografu

TGC, barevné kódování

TGC (Time Gain Compensation) :

- ozvěny z rozhraní bližších sondě mají větší amplitudu než ozvěny z rozhraní vzdálenějších, napětí na výstupu sondy se pohybuje v řádu milivoltů až voltů - způsobeno útlumem vlnění jeho průchodem tkání
- zesilovač TGC kompenzuje tento útlum v čase, tj. jeho zesílení v čase roste
- ultrasonografy umožňují korekci zesilovací charakteristiky TGC zesilovače, typická uvažovaná hodnota útlumu je $0.7 \text{ dB.cm}^{-1}.\text{MHz}^{-1}$

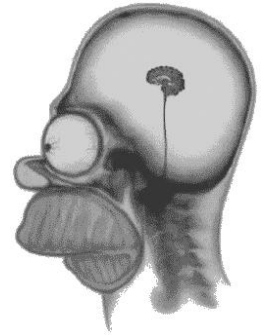
Barevné kódování :

- po zpracování signálu a interpolaci souřadnic je amplituda ech kódována do šedotónové škály
- pro efektivnější využití škály k zobrazování měkkých tkání je dynamický rozsah amplitud komprimován na 50 dB

Architektura ultrasonografu

Ultrasonografické sondy

Ultrasonografické sondy :

- jsou dostupné v mnoha variantách, liší se oblastí využití (abdominální, gynekologické, kardiologické, oftalmologické, katetrizační, bioptické atd.) a pracovní frekvencí
- výběr pracovní frekvence se řídí faktem, že s rostoucí frekvencí klesá hloubka průniku ultrazvukového vlnění

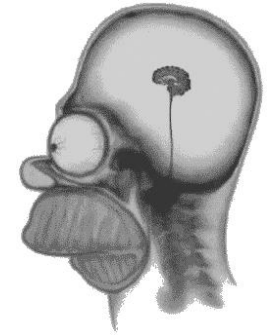
Základním problémem ultrasonografické techniky je realizace vychylování ultrazvukového svazku, jeho řízení. Rozlišujeme sondy :

- s mechanickým řízením svazku
- s elektronickým řízením svazku

V moderních ultrasonografech jsou využívány zásadně elektronické sondy :

- lineární s postupně buzenou řadou měničů
- sektorové s fázově buzenou řadou měničů

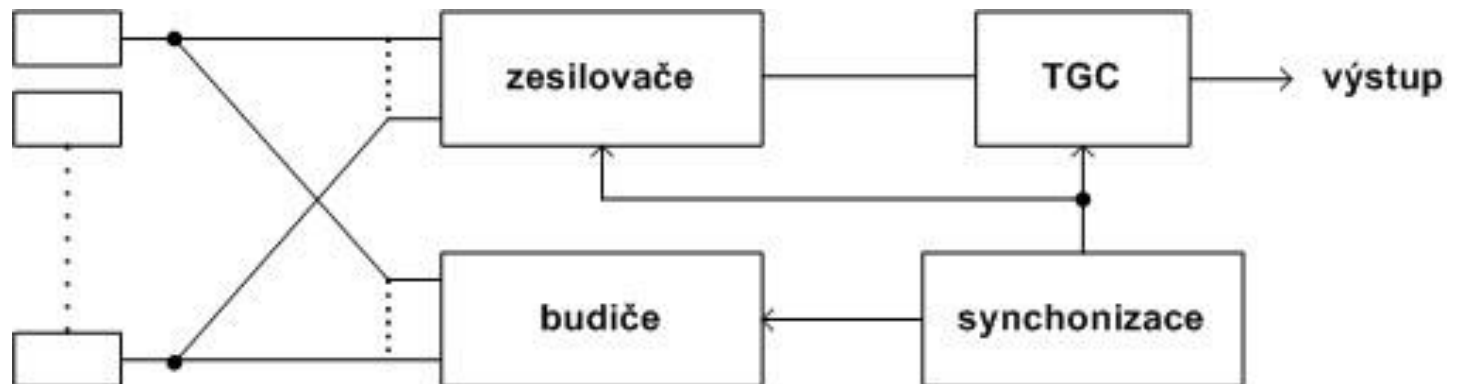

Architektura ultrasonografu

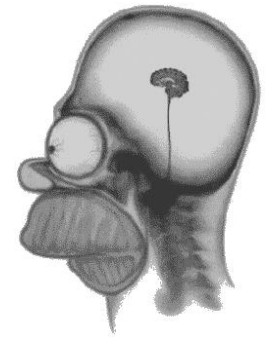
Lineární sonda s postupně buzenou řadou měničů

- sonda poskytuje obraz s obdélníkovou geometrií
- používá se 64 až 512 piezoelektrických měničů
- nevýhodou jsou relativně velké konstrukční rozměry, potřebné pro ozvučení dostatečně velké vyšetřované oblasti
- pro zvětšení rozlišení sondy se používá princip postupného buzení měničů po skupinách

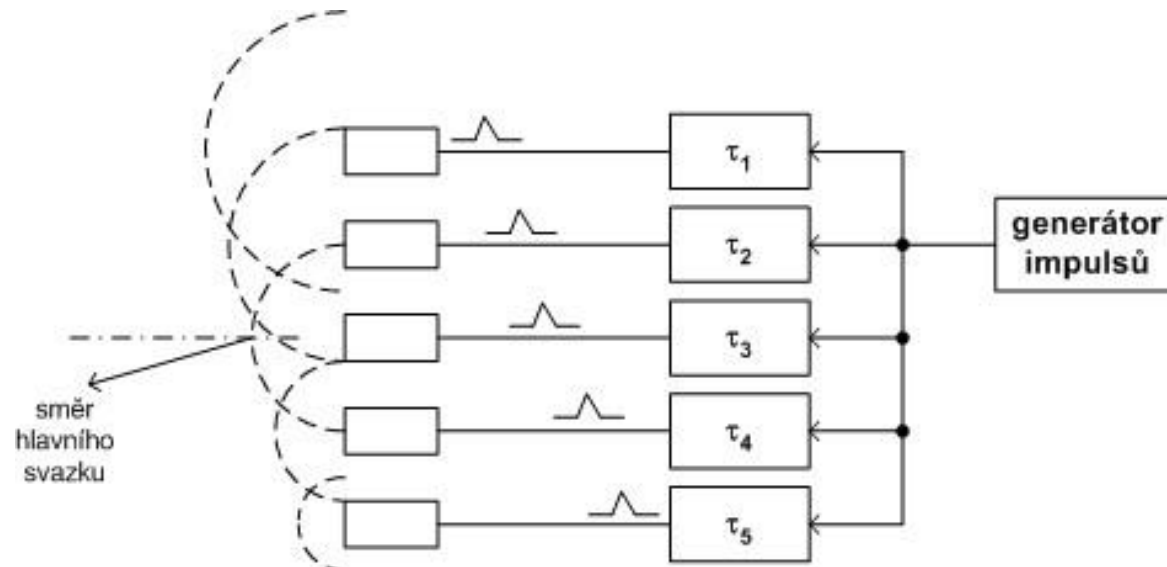
Architektura ultrasonografu

Sektorová sonda s fázově buzenou řadou měničů

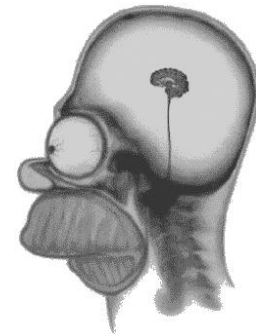
Fázově řízená sektorová sonda umožňuje dynamickou fokusaci v režimu příjmu i vysílání.

V režimu vysílání je ultrazvukový svazek elektronicky úhlově vychylován fázovým posunutím budicích impulsů jednotlivých měničů, což je realizováno pomocí nastavitelných zpožďovacích členů.

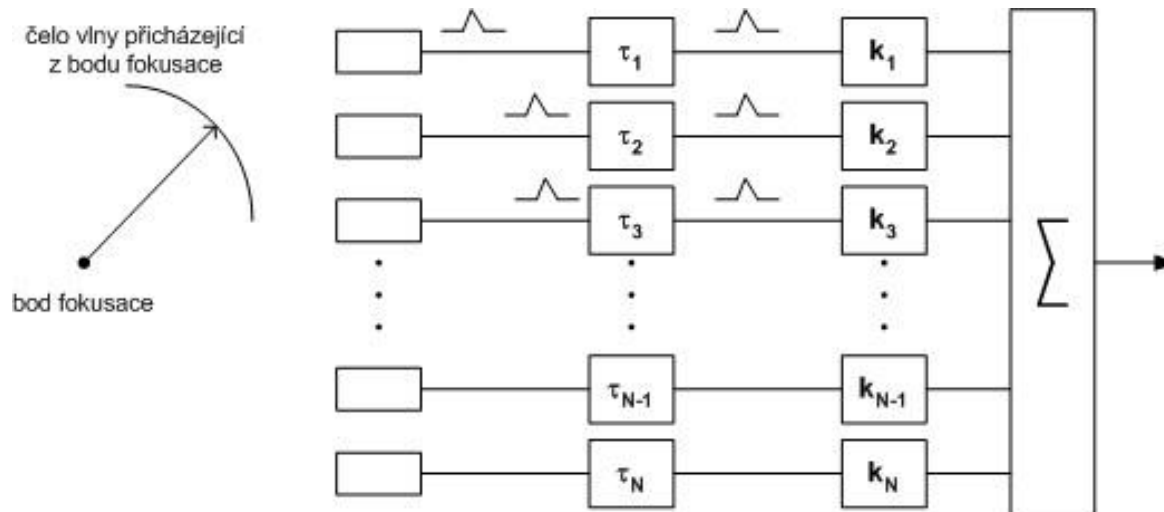

Architektura ultrasonografu

Sektorová sonda s fázově buzenou řadou měničů

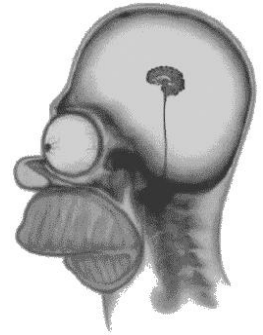

V přijímací části sondy se opět uplatňují zpožďovací členy. Odražená vlna s kulovou vlnoplochou se šíří se z místa, na které chceme přijímací část sondy fokusovat. Na jednotlivé elementy přichází čelo vlny s různě velkým časovým odstupem. Úkolem fokusace je vhodným nastavením zpožďovacích členů τ_n dosáhnout odstranění tohoto časového odstupu. Přijaté signály ještě před sečtením váhujeme pomocí násobících členů, abychom vzali do úvahy jejich důležitost.

Architektura ultrasonografu

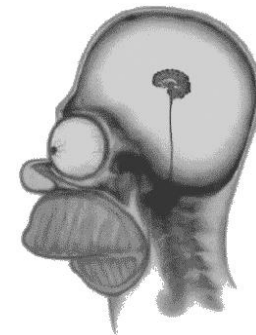
Sektorová sonda s fázově buzenou řadou měničů

- větší část kanálů sondy realizujeme jako číslicovou
- v přijímací části jsou použity rychlé A/D převodníky typu flash nebo $\Sigma\Delta$
- délka slova je osm nebo dvanáct bitů
- frekvence vzorkování 10÷60 MHz
- zpoždovací členy realizujeme pomocí pamětí FIFO
- používáme oversampling, abychom se vyhnuli nutné interpolaci (z důvodu časové diskretizace signálu)

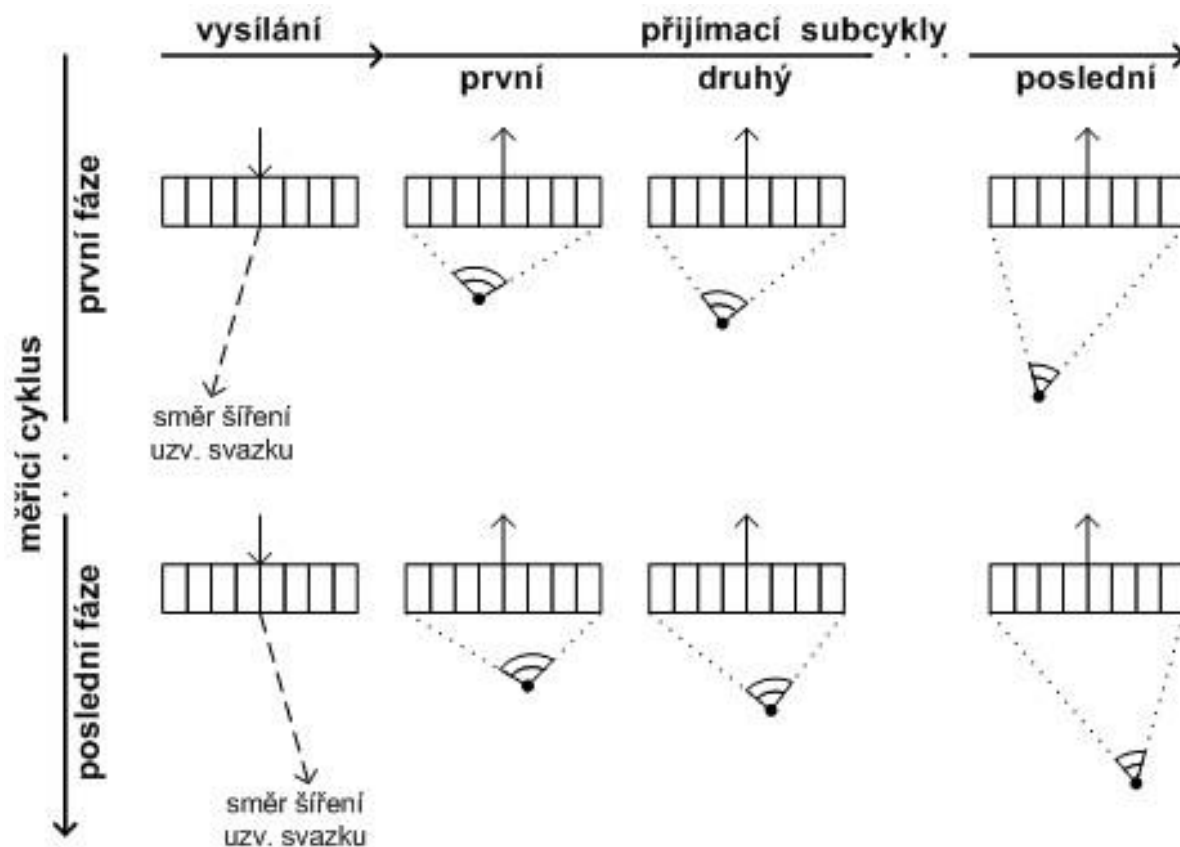
Architektura ultrasonografu

Metody organizace měřicího cyklu

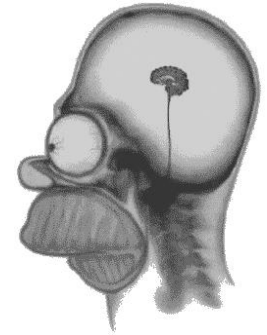
Metoda dynamické fokusace při příjmu :

- po vyslání vlnového svazku do určitého směru přechází sonda do režimu příjmu
- jako první přicházejí echa z oblasti blíže k sondě a jako poslední echa z největší hloubky
- přijímací část je v čase postupně fokusována do stále větší hloubky, ve směru, kam byl ultrazvukový svazek vyslán

Architektura ultrasonografu

Metody organizace měřicího cyklu

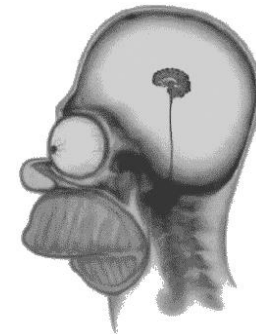
Počet snímků, které jsme schopni zobrazit za sekundu :

$$f_{\text{zobrazování}} = \frac{c}{2 \cdot d \cdot L} \quad [s^{-1}; m \cdot s^{-1}, m, -]$$

- **c ... rychlost šíření ultrazvuku ve vyšetřované tkáni**
- **d ... hloubka vyšetřované oblasti**
- **L ... počet zobrazovaných vertikálních řádků**

- **od jisté hranice požadovaného rozlišení obrazu, při současném zachování dané hloubky zobrazování, bychom již s uvedenou metodou dynamické fokusace při příjmu neuspěli**
- **problém se prohloubí, budeme-li požadovat zobrazení rychlostního rozložení toku krve v krevním řečišti, kdy sejmutí každého obrazu je zde potřeba opakovat (8x a více)**
- **při hloubce zobrazení 15cm, požadovaném rozlišení 200 řádků a 8-mi opakováních každého cyklu budeme schopni dosáhnout rychlosti zobrazování maximálně 3 obrázků za sekundu**
- **byly vyvinuty metody využívající tzv. syntetické apertury**

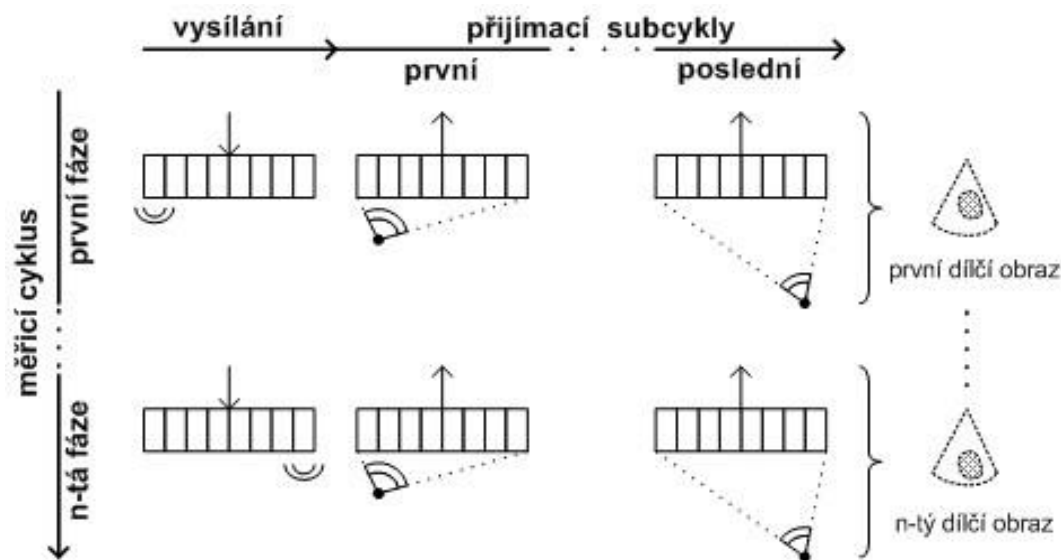
Architektura ultrasonografu

Metody organizace měřicího cyklu

Metoda syntetické vysílací apertury :

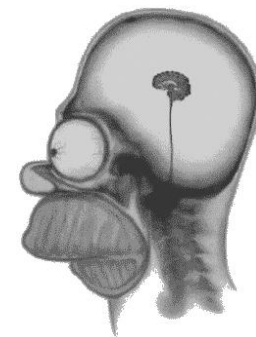
- efektivnější organizace měřicího cyklu z hlediska využití času
- nefokusovaná vlna je vysílána jediným měničem (resp. skupinou měničů)
- pomocí dynamické fokusace při příjmu je sestaven dílčí obraz
- měřicí cyklus uzavírá sestavení kvalitního obrazu
- zvýšení emitované energie a tím i SNR lze dosáhnout použitím více elementů při vysílání
- lze uskutečnit až 1000 zobrazení za sekundu

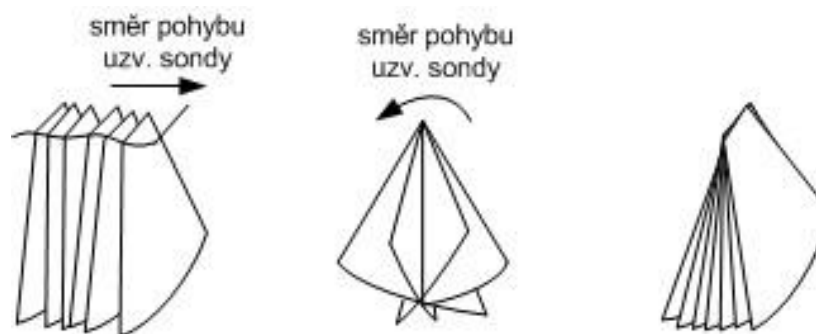

Architektura ultrasonografu

Realizace trojrozměrného zobrazování

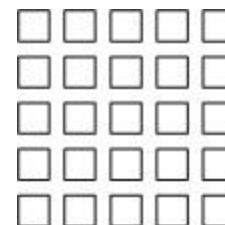

Trojrozměrný ultrasonografický obraz vzniká sekvenčním snímáním 2D řezů, které jsou následně zpracovány do výsledného trojrozměrného obrazu.

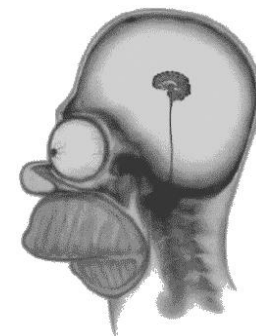

Sonda pro trojrozměrnou ultrasonografii :

- tvořena šachovnicovým či kruhovým polem elementárních měničů, fázově řízených
- díky sektorovému tvaru 2D řezů má výsledná vyšetřovaná oblast tvar pyramidy
- používá se až 64x64 měničů o rozměrech v řádu desetin mm

Rozlišení ultrasonografu

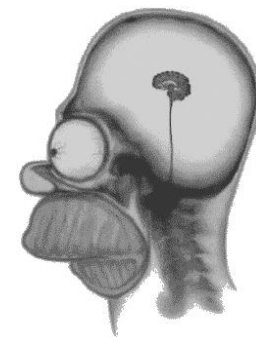

Rozlišením zobrazovacího systému máme na mysli jeho schopnost jasně od sebe odlišit dva objekty, vzdálené od sebe o délku svého rozměru.

Rozlišení ultrasonografického přístroje je směrově závislé :

- axiální rozlišení - rozlišení ve směru šíření ultrazvukové vlny, závisí na délce vysílaných impulsů, většinou je nejlepší
- laterální rozlišení je rozlišení ve směru kolmém na ultrazvukový svazek, je dáno šířkou ultrazvukového svazku, fokusací lze laterální rozlišení zvětšit
- tloušťka vrstvy je dána tloušťkou ultrazvukového svazku, lze ji ovlivnit pouze přizpůsobením konstrukčních parametrů pole měničů

Využití kontrastních látek

Ultrasonografická vyšetření s využitím kontrastních látek :

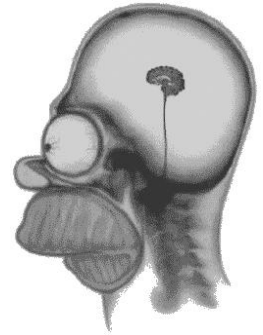
- intrakavitálních - zobrazování dutých orgánů (gastrointestinálního traktu, močové trubice, dělohy)
- orgánově specifických - využíváme schopnosti některých látek selektivně zvyšovat odrazivost určitých typů tkání
- mikrobublinových - aplikovány nitrocévně, využívány při vyšetřování krevního řečiště

Harmonické zobrazování :

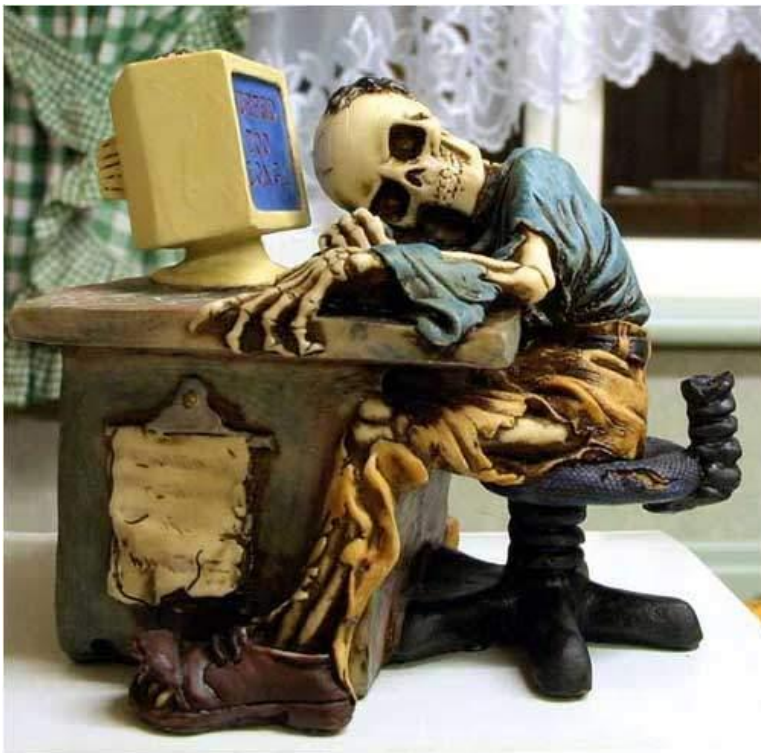
- odražené vlnění obsahuje širší spektrum frekvencí, vyšší harmonické
- mikrobublinové kontrastní látky při interakci s ultrazvukovým vlněním rezonují

Metoda harmonického zobrazování využívá pro rekonstrukci obrazu vyšší harmonické odraženého vlnění. V kombinaci s mikrobublinovými kontrastními látkami je vhodná například pro zvyšování citlivosti na malé krevní toky, proto je používána v kombinaci se zobrazením CDE.

Konec prezentace

Děkuji za pozornost.

v příštím dílu uvidíte :
Diagnostika krevního řečiště